

วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ
The Reflection of ‘Perfect Housewife’
from Suphap Burut Chuthathep Novel Series

ปาริชาติ ชัยบุญ
นักศึกษาปริญญาโท
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Journal of Humanities and Social Sciences

Abstract

The objective of this article is to study how to be a "Perfect Housewife" of women in Suphap Burut Chuthathep novel series which consists of 5 novels, namely, Khun Chai Taratorn (written by Nara), Khun Chai Pawornruj (written by Rom Kaew), Khun Chai Puttipat (written by Kao Tam), Khun Chai Rachanon (written by Sorn Klin) , and Khun Chai Ronapee (written by Prae Nat).

The result of study was found that, in Suphap Burut Chuthathep novel series, we can see the image of "Perfect Housewife" in three aspects. Firstly, a perfect housewife image is the reflection of patriarchal society where women have to show their perfect housewife image by serving their men. They also have to build self-value to impress men. Secondly, what the senior women teach their young ones reflects the duplication of patriarchal discourse. That is to say, despite the fact that women have created their own knowledge derived from the accumulation of skills they are expert in and transferred this knowledge to the young, their teaching enhances the discourse of male dominance. Finally, an image of perfect housewife is used to maintain the value of women. Women use the property of perfect housewife in order to preserve their dignity and survive in the society.

Keywords:

Perfect housewife, Thai women, Suphap Burut Chuthathep, novel series

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเป็น “แม่ศรีเรือน” ของผู้หญิงในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ โดยศึกษาจาก นวนิยายจำนวน 5 เรื่องคือ คุณชายธราธร โดย นารา คุณชาย ปรารุจ โดย ร่มแก้ว คุณชายพุมิภัทร โดย แก้วแต้ม คุณชาย รัชชานนท์ โดย ช่อนกลิ่น และคุณชายรณพีร์ โดย แพรณัฐ

ผลการศึกษาพบว่า ในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ ภาพผู้หญิงกับการเป็น “แม่ศรีเรือน” ใน 3 รูปแบบคือ 1) “แม่ศรีเรือน” ภาพสะท้อนแนวคิดระบบชายเป็นใหญ่ พบว่าผู้หญิงต้องแสดงภาพการเป็นแม่ศรีเรือนเพื่อปรนนิบัติผู้ชาย มีการสร้างคุณค่าในตนเองเพื่อให้ผู้ชายประทับใจ 2) การถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้หญิงถึงผู้หญิง สะท้อนภาพการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่ คือผู้หญิงได้สร้างองค์ความรู้ในพื้นที่ของตนอันเกิดจาก บ่มเพาะความเชี่ยวชาญในสิ่งที่ตนเองถนัด และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นในรูปแบบจากผู้หญิงสู่ผู้หญิง ทั้งยังเป็นการร่วมมือกันในลักษณะของการสร้างและการสืบทอดองค์ความรู้ในพื้นที่ของผู้หญิงต่อไป แต่ด้านหนึ่งกลับเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่ให้ยังคงอยู่ 3) “แม่ศรีเรือน” จากคุณสมบัติสู่คุณค่าของผู้หญิง ผู้หญิงได้ใช้คุณสมบัติในการเป็นแม่ศรีเรือนมาใช้ประโยชน์เพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณค่า ศักดิ์ศรี และความอยู่รอดในชีวิต

คำสำคัญ:

แม่ศรีเรือน ผู้หญิงไทย สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

บทนำ

ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาได้มีเอกสารทางประวัติศาสตร์ บทความ และการวิจัยต่างๆ พบว่าผู้หญิงไทยในสมัยก่อนมีสถานภาพและ บทบาทที่ “ตกเป็นรอง” ผู้ชายในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความคิดที่สังคมได้ปลูกฝังกันมาในแต่ละ ยุคสมัย ผ่านคำบอกเล่า คำสั่งสอน ค่านิยม หรือแม้กระทั่งประเพณีและ วัฒนธรรม ที่ผู้หญิงไทยยังไม่มีโอกาสได้เข้าถึงความเสมอภาคในภาคส่วน ต่างๆ ของสังคม เกิดความไม่ทัดเทียมกันระหว่างเพศ และได้เกิดเป็นระบบ “ชายเป็นใหญ่” หรือการที่ผู้ชายเป็นฝ่ายควบคุมอำนาจเหนือผู้หญิง สิ่งนี้ สังเกตได้จากสังคมของครอบครัว ซึ่งเป็นสังคมพื้นฐานพบว่า ในอดีต ประชาชนมักอยู่กันแบบ “ผัวเดียวหลายเมีย” อันเป็นผลสืบเนื่องจาก โครงสร้างทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้ผู้ชายมีสถานะเหนือผู้หญิง (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2545, 2) และการจำกัดกรอบการแสดงพฤติกรรมของ ผู้หญิง เช่น การศึกษาที่เคยจำกัดไว้ว่าเป็นพื้นที่ของผู้ชาย หรือการประกอบ อาชีพที่มีพื้นที่ให้ผู้หญิงได้แสดงตัวตนไม่มากนัก

พื้นที่ของผู้หญิงในยุคก่อนๆ จึงมีแค่เพียงในบ้านเท่านั้น โดยผู้หญิงต้อง เป็นผู้ดูแลบ้าน ดูแลลูก และปรนนิบัติสามี ในขณะที่ผู้ชายออกไปทำงานนอก บ้าน เป็นเสาหลักสำคัญของครอบครัว ด้วยเหตุผลนี้เองพื้นที่ในการแสดงออก ของผู้หญิงจึงถูกจำกัดกรอบอยู่ในวงที่ “แคบ” และกดทับความสามารถของ ผู้หญิงในด้านอื่นไม่ให้ได้เผยแพร่สู่สาธารณะชน ซ้ำยังเป็นการจำกัดกรอบ การเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้หญิง ผู้หญิงไทยในอดีตจึงไม่เคยได้ เรียนรู้ว่าตนเองสามารถทำหน้าที่ใดได้ดีไปกว่าการทำหน้าที่ในบ้าน เพราะ ไม่มีโอกาสได้สั่งสมความรู้ในสายวิชาด้านอื่นๆ นอกจากวิชาที่เกิดจากการ ทำหน้าที่ในบ้าน

การจำกัดกรอบพื้นที่ของผู้หญิงในอดีต ทำให้พื้นที่ที่พวกเธอสามารถ แสดงศักยภาพของตนเองมีเพียงในบ้าน นำไปสู่การแสดงบทบาทการเป็น “แม่ศรีเรือน” หรือมีความหมายโดยรวมว่า หญิงผู้ทำหน้าที่เป็นแม่ครัวของ

เรือน ดูแลกิจการงานบ้าน งานเรือน และงานครัวให้พร้อมสรรพ โดยต้องมีความเรียบร้อยสมบูรณ์ สมแก่สถานภาพที่ตนดำรงอยู่ ทั้งในสถานภาพความเป็นลูก ความเป็นภรรยา และความเป็นแม่ ให้มุ่งสู่การเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี บทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนนี้จึงเป็นความคาดหวังของสังคมที่มีต่อการทำหน้าที่ของผู้หญิง ซึ่งฝังรากลึกมาตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งการเป็นแม่ศรีเรือนของหญิงไทยสมัยโบราณก็เป็นผลต่อเนื่องมาจากคำสอนของศาสนาโดยเน้นถึงศีลธรรมจรรยาตามแบบพุทธศาสนาเถรวาท มีหน้าที่จัดการบ้านเรือนและครัวของบ้าน หรืออาจกล่าวได้ว่าการเป็นแม่ศรีเรือนที่ดีคือต้องทำหน้าที่แม่บ้าน ทำงานบ้านให้เรียบร้อย อย่าให้ผู้ปกครองหรือสามีเดือดร้อน และต้องเป็นผู้อบรมสั่งสอนบุตรในการประพฤติแต่สิ่งดี (ชาติชาย มุกสง, 2558, 96)

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ภาพการแสดงบทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนของผู้หญิงกลับเป็นสิ่งที่ตอกย้ำว่าทรมานชายเป็นใหญ่ที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะผู้หญิงยังคงต้องแสดงบทบาทเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้ชายหลัก เช่น การเป็นแม่บ้านแม่เรือนเพื่อคำสรรยกย่องจากผู้ชาย การที่ผู้หญิงต้องปรนนิบัติดูแลผู้ชายอย่างดีเท่านั้นจึงจะได้รับการเชิดชู หรือการยกหน้าที่ดูแลลูกและกิจการในบ้านเรือนให้เป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงเท่านั้น โดยมิได้เป็นการแสดงคุณค่าตามความต้องการของผู้หญิงอย่างแท้จริง เพราะในฉากหน้าที่ผู้คนต่างมองเห็นคุณค่าที่ผู้หญิงได้แสดงศักยภาพที่ดูคล้ายการปลดแอกจากการกดขี่ของผู้ชาย แต่ในมุมหนึ่งยังแสดงให้เห็นถึงการลดทอนคุณค่าความเป็นหญิง เพราะผู้หญิงยังต้องทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีระบบชายเป็นใหญ่เป็นตัวขับเคลื่อน และควบคุมวิธีการแสดงออกของผู้หญิง

ในนวนิยายชุด “สุภาพบุรุษจุฑาเทพ” ก็เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการศึกษาภาพความเป็นแม่ศรีเรือนของผู้หญิง เพราะเนื้อหาในนวนิยายได้ปรากฏแก่นแกนในการดำเนินเรื่องผูกโยงบทบาทของผู้หญิง ในด้านการเป็น “แม่ศรีเรือน” ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญที่มีผลต่อวิธีการคิด และวิธีการแสดงออกของตัวละครหญิง และตัวละครชาย โดยนวนิยายชุดนี้มีจำนวน 5 เรื่อง คือ คุณชายธราธร โดย ณารา คุณชายปวรจ โดย ร่มแก้ว คุณชายพุมิภักดิ์ โดย แก้วแต้ม คุณชายรัชชานนท์ โดย ช่อนกลิ่น และคุณชายรณพีร์ โดย แพรณัฐ

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

ทั้งนี้ในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพได้กล่าวถึงผู้หญิงกับบทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนอย่างหลากหลาย เช่น หม่อมหลวงระวีราไพ ผู้แสดงตัวตนผ่าน “งานครัว” เพื่อสร้างความประทับใจให้กับเพศตรงข้ามที่เธอรู้สึกสนใจ หม่อมหลวงเกษรา ผู้มีความสามารถในด้านงานครัว และงานฝีมืออื่นๆ จนสามารถสร้างอาชีพให้กับตนเองได้ หม่อมเจ้าหญิงวรรณรสา ราชินิกุลผู้เริ่มฝึกฝนการเป็นแม่ศรีเรือน กรองแก้ว ผู้ใช้ชีวิตอยู่กับแม่ที่มีความเป็นแม่ศรีเรือน และได้ถ่ายทอดคุณสมบัตินี้มาสู่เธอ นอกจากนี้ยังปรากฏในทัศนคติของหม่อมย่าเอียดและย่าอ่อนที่มีทัศนคติในด้านบวกต่อผู้หญิงที่มีคุณสมบัติด้านการเป็นแม่ศรีเรือน และเป็นคุณสมบัติหนึ่งเพื่อตอบสนองต่อระบบการครองเรือน ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญและน่าสนใจในการศึกษา

ผู้หญิงไทยในอดีตกับการเป็น “แม่ศรีเรือน”

สังคมไทยในอดีตให้ความสำคัญกับสถานภาพและบทบาทของผู้ชายเป็นสำคัญ ส่วนหนึ่งสังคมมองว่าตามหลักสรีรศาสตร์แล้ว ผู้หญิงมีรูปร่างและสภาวะที่มีความอ่อนแอกว่าผู้ชาย จึงทำให้เพศหญิงต้องเป็นฝ่ายพึ่งพาผู้ชายด้วยเงื่อนไขต่างๆ เมื่อเกิดสภาวะการพึ่งพาจึงทำให้สถานะและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัย กล่าวคือเกิดเป็น “ระบบพิตธิปไตย” หรือ “ระบบชายเป็นใหญ่” อันหมายถึง ระบบการครอบครองและควบคุมของผู้ชาย และการตกเป็นเบี้ยล่างของผู้หญิง ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ปรากฏให้เห็นว่า ผู้ชายจะเป็นเสาหลักในการทำมาหากิน เป็นผู้นำครอบครัว เปรียบเปรยดังช้างเท้าหน้า โดยมีผู้หญิงซึ่งทำหน้าที่ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง ซึ่งคอยผลักดันผู้ชายไปตามบทบาทและบริบททางสังคม

การแบ่งบทบาทและแบ่งงานระหว่างหญิงชายของชุมชนแต่เดิมใช้เพศเป็นเกณฑ์กำหนดตามที่ได้รับปลูกฝังและสืบทอดต่อๆ กันมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยผู้หญิงจะได้รับมอบหมายให้ดูแลความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัวเป็นหน้าที่หลัก ต้องรับภาระทุกอย่าง

ในครอบครัว ส่วนผู้ชายมีหน้าที่หลักคือหาเลี้ยงครอบครัว (ณัฐริยาภรณ์ ศรีสุบรรณ, 2540, บทคัดย่อ) เหล่านี้จึงเป็นผลให้ในอดีตผู้หญิงจะมีสภาพด้อยกว่าผู้ชาย การอบรมเล่าเรียนใดๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานบ้านและครอบครัว ถือว่าไม่มีความสำคัญสำหรับผู้หญิง ผู้หญิงจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นเพียงแม่และเมีย ที่มีบทบาทหลักคือการดูแลงานบ้านและการดูแลครอบครัว บริบททางสังคมที่เป็นไปจึงเห็นได้ว่า ในขณะที่ผู้ชายถูกยกให้เป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นผู้ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวแต่ผู้เดียว ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่เพียงแค่การดูแลภายในบ้านเท่านั้น

เมื่อศึกษาย้อนกลับไปถึงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทยในสมัยอยุธยาพบว่า ผู้หญิงสามัญชนจะมีภาระหน้าที่ต่อครอบครัวสูงมาก การแบ่งงานระหว่างผู้หญิงและผู้ชายสมัยอยุธยาจะให้นหน้าที่ในงานที่เกี่ยวกับโลหะและสัตว์ การไถนา การตัดต้นไม้ในป่า การล่าสัตว์ งานช่างโลหะ การสร้างบ้าน รวมทั้งศิลปะในการปกครอง เป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนหน้าที่ผู้หญิงจะเน้นไปที่การเก็บเกี่ยว การปลูกผัก การเตรียมอาหาร การทอผ้า (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558, 181) ซึ่งจะเห็นได้ว่าหน้าที่ของผู้ชายคือภาระงานภายนอกบ้าน ส่วนหน้าที่ของผู้หญิงส่วนใหญ่คือภาระงานภายในบ้าน ส่วนภาพผู้หญิงชนชั้นสูงในสมัยอยุธยาจะได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งวิชาความรู้และค่านิยมให้ยอมรับในสถานะทางสังคมของการที่ต้องอยู่ได้อำนาจของผู้ชาย อำนาจของผู้หญิงในชนชั้นผู้ปกครอง จะเป็นอำนาจที่ครอบคลุมกิจกรรมในครอบครัวตามค่านิยมของสังคม อีกทั้งผู้หญิงชนชั้นสูงในอดีตจะถูกแบ่งแยกออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเด็ดขาด และถูกบังคับให้ ยึดติดกับอุดมการณ์กุลสตรี การรักษาวลสงวนตัว การเป็นแม่บ้านแม่เรือน และการใช้ชีวิตเพื่อปรนนิบัติรับใช้และเอาอกเอาใจสามีเท่านั้น (อภิวันทน์ อุดุลยพิเชฏฐ์, 2544, 92-93)

ภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยอยุธยา แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ที่ฝ่ายชายเป็นผู้สร้างอย่างใช้ความอดทน และการใช้เงื่อนไขทางด้านอำนาจที่เหนือกว่ามาจำกัดกรอบในการใช้ชีวิตของผู้หญิง และมีลักษณะของความสัมพันธ์

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

แบบ “ผู้เหนือกว่า” และ “ผู้ด้อยกว่า” ในด้านระบบอำนาจเชิงจารีต ที่ก้าวล้ำ และแทรกแซงระบบวิถีคิดของผู้หญิงให้ต้องยอมจำนนและปฏิบัติตาม ซึ่งหญิงใดที่มีพฤติกรรมขัดแย้งต่อค่านิยมที่ระบบชายเป็นใหญ่ได้สร้างขึ้นนี้ ก็จะถูกละทิ้งในแง่ลบ เช่น หญิงที่ไม่มีความเป็นแม่ศรีเรือนก็จะถูกตำหนิจากคนในสังคมได้

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นภาพของผู้หญิงในยุคนี้ผู้หญิงเริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น แต่จะจำกัดอยู่ในวงแคบ เพราะการศึกษาเป็นพื้นที่ของผู้หญิงชั้นสูงให้เรียนรู้การอ่านและการเขียนภาษาไทย การเรียนเลข ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง แต่ผู้หญิงสามัญชนไม่นิยมเข้ารับการศึกษานในด้าน อักษรวิธี แต่จะเรียนในส่วนที่เป็นงานบ้านงานเรือน การเย็บปักถักร้อย และเมื่อใกล้ออกเรือนก็จะเรียนในด้านการปรนนิบัติรับใช้สามี (มานิชญ์ มุลทรัพย์, 2555, 19) แสดงให้เห็นว่าบทบาทของผู้หญิงที่ถูกคาดหวังจากสังคมยังไม่แตกต่างจากในสมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยามากนัก เพราะผู้หญิงยังต้อง ไร่เรียนไปโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เพศตรงข้ามเกิดความพึงพอใจและ ยอมรับในตัวของพวกเขา โดยคุณค่าของผู้หญิงยังถูกวัดค่าจากกิจกรรมที่ทำ เพื่อผู้ชายเป็นหลัก

ต่อมาเมื่อผู้หญิงเริ่มเข้าถึงระบบการศึกษามากขึ้น รวมทั้งยังได้เรียนรู้ วัฒนธรรมของชาวต่างชาติที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความสามารถใน ด้านต่าง ๆ มากกว่าในอดีต โดยเฉพาะเมื่อผู้ปกครองประเทศหรือ พระมหากษัตริย์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนามาบทบาทของผู้หญิง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้มีการจัดตั้ง โรงเรียนสตรีสุนันทาลัย ในพ.ศ.2423 มีวิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรได้แก่ การอ่าน เขียน เลข ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร เรียงความ วิชาแม่ บ้านแม่เรือน วาดเขียน การเรียนปณนเล่น พลศึกษา และธรรมเนียมการเข้า สมาคมแบบตะวันตก โดยในส่วนวิชาแม่บ้านการเรือนนั้นมีการสอนทั้ง ภาควิชาปฏิบัติ ทั้งการเย็บปักถักร้อย การทำอาหารคาวหวานแบบ ตะวันตก การซักผ้า การทำความสะอาดบ้านเรือน และวิธีการปลูก

ต้นไม้ (มานิชญ์ มุลทรัพย์, 2555, 47) จะเห็นได้ว่าวิชา “การบ้านการเรือน” ยังคงถูกบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนของผู้หญิง เพื่อให้ผู้หญิงในยุคนั้นมีความเพียบพร้อมและมีคุณสมบัติการเป็นแม่ศรีเรือนเป็นปัจจัยหลัก สะท้อนภาพความนิยมชมชอบและการตีค่าของผู้หญิงที่ยังยึดโยงอยู่กับการทำหน้าที่แม่ศรีเรือน ซึ่งการเป็นแม่ศรีเรือนในยุคนี้ได้ขยายพื้นที่ไปมากกว่าการทำหน้าที่ในครัว หรือการเป็นเพียงแม่บ้านในเรือดั้งเช่นในยุคก่อน แต่ยังเป็นการสร้างคุณค่าให้ไปสู่ความศิวิไลซ์ของสังคม โดยมีผู้หญิงเป็นหนึ่งในตัวขับเคลื่อนให้สังคมเกิดความเป็น “พลวัต” หรือการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง ดังที่ปรากฏว่าในวิชาการเรียนแม่บ้านการเรือนนั้นต้องเรียนด้านธรรมเนียมการเข้าสมาคมแบบตะวันตกด้วย สะท้อนให้เห็นถึงการขยายขอบเขตในการแสดงความสามารถของผู้หญิงให้เพิ่มมากขึ้น

การร่ำเรียนวิชาความเป็นแม่ศรีเรือนเริ่มพัฒนาจากระบบครอบครัวไปสู่ระบบสังคม เพราะความขับเคลื่อนอย่างเป็นพลวัตของสังคมทำให้ทุกสิ่งเกิดการไม่หยุดนิ่ง ทั้งในด้านวัฒนธรรม การปกครอง อันนำไปสู่รูปแบบความคิดของคนในสังคม โดยเฉพาะในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่กระแสวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลมาสู่มนต์และชีวิตประจำวันของผู้คน ก่อให้เกิดการเรียกร้องความเท่าเทียมระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย อีกทั้งในช่วงของการเปลี่ยนผ่านสู่สยามใหม่ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ได้เกิดการตื่นตัวรับเอาแนวคิดใหม่เกี่ยวกับงานครัว และสร้างต้นแบบของการครัว ตำรับอาหารการกิน และการจัดการบ้านเรือนแบบตะวันตก รวมทั้งยังเกิดงานเขียนด้านการครัวสมัยใหม่อย่าง “แม่ครัวหัวป่าก์” โดยคุณหญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ให้เป็นรูปแบบมาตรฐานของชนชั้นกลาง ถือเป็นการสถาปนางานครัวขึ้นในยุคแห่งความทันสมัย (ชาติชาย มุกสง, 2558, 96) นับเป็นการเผยแพร่ชุดความรู้และค่านิยมจากชนชั้นสูงสู่ชนชั้นกลางให้มีทัศนคติและค่านิยมให้เป็นในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้วัตถุประสงค์ของการเป็นแม่ศรีเรือนที่แท้จริงแล้วเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชายได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังเป็นการหลอมรวมความคิดระหว่างชนชั้นอีกด้วย

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

สรุปได้ว่า ภาพของการเป็นแม่ศรีเรือนในอดีตคือการที่ผู้หญิงยอมรับและได้นำระบบชายเป็นใหญ่มาเป็นฐานคิดในการดำเนินชีวิต โดยพวกเธอยินยอมใช้พื้นที่ที่ผู้ชายเป็นผู้จำกัดขึ้นในการแสดงตัวตนอย่างไม่มีปากเสียง สะท้อนให้เห็นถึงภาพการกดขี่ หรือความไม่เท่าเทียม ที่ผู้หญิงยังต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีผู้ชายเป็นผู้ควบคุม และสร้างกลไกการดำเนินชีวิตและวิธีปฏิบัติตนของผู้หญิง ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงก็ได้ยอมรับระบบชายเป็นใหญ่นี้มาสู่ในสำนึกของตนเอง และเกิดเป็นหน้าที่ที่ตนเองคิดว่าพึงปฏิบัติ โดยหากปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดการยกย่อง ชมเชย ทั้งจากผู้ชายและจากสังคมที่มีระบบชายเป็นใหญ่เป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งหน้าที่ที่พวกเธอได้ปฏิบัติก็คือการเป็น “แม่ศรีเรือน” ในความหมายทั่วไปคือ หญิงที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมในการเป็นภรรยา โดยต้องปรนนิบัติสามีได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นแม่ผู้เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนลูก อีกทั้งยังต้องทำหน้าที่เป็นแม่ครัวของเรือน ดูแลอาหารการกินของผู้คนในบ้านไม่ให้ขาดตกบกพร่อง โดยหญิงใดที่ทำหน้าที่นี้ได้อย่างพร้อมสรรพ จะได้รับการยกย่องว่าเป็น แม่ศรีเรือน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนที่ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงยังไม่สามารถปลดปล่อยตนเองออกจากความต้องการของผู้ชายได้อย่างแท้จริง เพราะกิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นกิจกรรมที่มีอำนาจจากผู้ชายเป็นฝ่ายกดทับ

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้หญิงจะพยายามสร้างคุณค่าในชุดรูปแบบของการเป็นแม่ศรีเรือนมากขึ้น มีการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ตามแบบตะวันตก ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการสร้างภาพลักษณ์ในด้านใหม่ ตลอดจนเพื่อสืบทอดแนวความคิดจากรุ่นสู่รุ่น แต่ปลายทางและแก่นแกนความคิดหลักของการเป็นแม่ศรีเรือนก็ยังไม่เคยถูกมองว่าเปลี่ยนไป เพราะวัตถุประสงค์หลักของการเป็นแม่ศรีเรือนที่ผู้หญิงตั้งใจปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความพึงพอใจของผู้ชายเป็นแรงจูงใจสำคัญ

“แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ

ภาพการแสดงความเป็น “แม่ศรีเรือน” ปรากฏเด่นชัดในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ ซึ่งมีเนื้อหาผูกโยงกับคติความเชื่อและคุณสมบัติของผู้หญิงที่มีความเป็นแม่ศรีเรือน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติและวิธีการปฏิบัติตนของตัวละครในนวนิยาย ซึ่งมีภาพสะท้อนสอดคล้องกับภาพของผู้หญิงไทยด้านการเป็นแม่ศรีเรือนดังนี้

1. “แม่ศรีเรือน” ภาพสะท้อนแนวคิดระบบชายเป็นใหญ่

ระบบชายเป็นใหญ่ คือ ระบบสังคมภายใต้กฎระเบียบที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการเมืองการปกครอง และสถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะในด้านสถาบันครอบครัวที่ได้ประกอบสร้างพื้นที่ให้กับผู้หญิงอย่างค่อนข้างจำกัด ในอดีตพบว่าพื้นที่ที่ผู้หญิงสามารถแสดงออกถึงคุณค่าและการสร้างควมมีตัวตนได้ก็คือ “บ้าน” หรือ “เรือน” ผ่านหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยการเอาใจใส่งานบ้านงานเรือน ดูแลเรื่องอาหารการกินภายในครัวเรือน ตลอดจนมีหน้าที่ปรนนิบัติสามีและดูแลลูก ซึ่งหากสามารถทำหน้าที่นี้ได้ดีก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็น “แม่ศรีเรือน” หรือหญิงผู้มีคุณสมบัติเพียบพร้อมในการครองเรือน

การจำกัดพื้นที่ของผู้หญิงภายใต้รากฐานความคิดจากระบบชายเป็นใหญ่ในสังคม ทำให้ผู้หญิงต้องยอมจำนนต่อระบบที่กดขี่ความคิดและการแสดงออกของพวกเธอ แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงก็พยายามแสดงศักยภาพของตนเองภายใต้อำนาจที่กดขี่นี้ ซึ่งการแสดงศักยภาพของผู้หญิงได้ทำให้เกิดการรับรู้ในกลุ่มผู้ชาย และสังคมภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยต้นทาง ที่สร้างแรงผลักดันในการแสดงศักยภาพของผู้หญิง โดยพวกเขาได้หันกลับมามองศักยภาพดังกล่าวด้วยความยกย่อง ดังเช่นคุณชายพุฒิภัทรที่เกิดความรู้สึกดี ๆ

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

ต่อกรองแก้ว ด้วยเหตุผลส่วนหนึ่งเพราะคุณสมบัติในการเป็นแม่ศรีเรือนของเธอ แต่ความคิดของคุณชายพุฒิภัทรยังคงแฝงทัศนคติแบบระบบชายเป็นใหญ่ดังเช่นในอดีต ที่ต้องการภรรยาเพื่อมาดูแลปรนนิบัติตนเอง ดังข้อความว่า

“หากแต่งงานกันไปผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านแม่เรือน ข้างเอาอกเอาใจสามีอย่างหล่อนคงจะทำให้ชีวิตของเขามีความสุขราวกับอยู่บนสวรรค์เลยทีเดียว”

(คุณชายพุฒิภัทร, 2554, 271)

จากข้อความตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของคุณชายพุฒิภัทรว่าเขาได้รับการปลูกฝังถึงค่านิยมและกระบวนทัศน์การสร้างมุมมองต่อคุณสมบัติของการเป็นภรรยาที่ดีว่าต้องทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติสามี และเป็นแม่ศรีเรือนให้กับถิ่นที่อยู่ของตนเหมือนกับแนวคิดของคนรุ่นก่อน โดยแนวความคิดนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะได้รับอิทธิพลทางด้านความคิดมาจากย่าอ่อน ผู้อบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูพุฒิภัทรมาตั้งแต่ครั้งยังเด็ก เพราะย่าอ่อนก็มีทัศนคติว่า ผู้หญิงที่จะเข้ามาเป็นสะใภ้ของสกุลจุฑาเทพได้นั้นต้องมีคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือน ที่เก่งในเรื่องงานบ้านงานครัว รวมทั้งต้องคอยดูแลปรนนิบัติสามีอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ดังข้อความว่า

“หนูคือสะใภ้สกุลจุฑาเทพ ต่อไปต้องดูแลชายภัทรให้ดีรู้ไหมจะอาหารทั้งคาวหวานต้องไม่บกพร่อง ถึงหนูแก้วจะออกไปรำเรียนก็ต้องรีบกลับมาเตรียมอาหารให้สามี คอยเตรียมปรนนิบัติพัดวีอย่าได้ขาด ชายภัทรจะได้ทั้งรักทั้งหลง”

(คุณชายพุฒิภัทร, 2554, 445)

ข้อความตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของย่าอ่อนต่อบทบาทของผู้หญิงในการดูแลปรนนิบัติสามีว่า ต้องเป็นผู้ดูแลด้านอาหารทั้งคาวหวาน เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับผู้เป็นสามี หรือควรมีความเป็นแม่ศรีเรือน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดและลักษณะการอบรมสั่งสอนของย่าอ่อนว่า แม้ว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้หญิงต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน หรือทำภารกิจใดๆ ในพื้นที่นอกครัวเรือนของตนเองก็ตาม แต่สิ่งสำคัญคือการดูแลปรนนิบัติสามีเยี่ยงแม่ศรีเรือนในอดีต สิ่งนี้สะท้อนภาพทัศนคติของย่าอ่อนว่าเธอได้ยึดโยงคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือนให้ผูกติดกับระบบชายเป็นใหญ่ หรือหน้าที่ของผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์กับผู้ชายมาเป็นเงื่อนไขในการแสดงออกของผู้หญิง ทำให้เห็นถึงลักษณะของความ “เหนือกว่า” และความ “ด้อยกว่า” ซึ่งในที่นี้ผู้ที่อยู่เหนือกว่าคือผู้ชายที่รอคอยและได้รับการปรนนิบัติ ส่วนผู้หญิงคือผู้ที่ด้อยกว่าเพราะต้องเป็นฝ่ายกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อความพึงพอใจของผู้ชาย

ดังนั้นพื้นที่ของผู้หญิงในทัศนคติของย่าอ่อนจึงเป็นพื้นที่ในภายในบ้านเรือน และหน้าที่สำคัญของผู้หญิงคืองานครัว เพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้ชาย โดยผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายรอคอยผลตอบรับจากผู้ชายเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดียิ่งขึ้น ดังข้อความช่วงหนึ่งที่ย่าอ่อนกล่าวว่า “คอยเตรียมปรนนิบัติพัควีอย่าได้ขาด ชายภักทรจะได้ทั้งรักทั้งหลง” จึงเป็นทัศนคติที่สะท้อนลักษณะการเป็นแม่ศรีเรือน โดยมีรากฐานความคิดจากระบบชายเป็นใหญ่มาเป็นสิ่งขับเคลื่อน และตัวย่าอ่อนเองก็คือภาพแทนของผู้หญิงที่ยอมจำนนต่ออำนาจของระบบชายเป็นใหญ่อย่างหยิ่งลึก และเธอยังได้กำหนดให้เป็นผู้ควบคุมกฎของระบบชายเป็นใหญ่ผ่านอำนาจหน้าที่ของตนเองด้วย

นอกจากนี้ย่าอ่อนยังได้แสดงทัศนคติว่าเธอคือผู้ที่ยอมรับต่อระบบชายเป็นใหญ่ เมื่อเธอได้แสดงทัศนคติต่อ หม่อมหลวงเกษรา ซึ่งเป็นผู้หญิงที่มีคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือนอย่างโดดเด่น ดังตัวอย่าง

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

“เอาเถอะ ชายภัทรพูดถูกแล้ว คุณเกษราเป็นคนดี หน้าตาดี สะสวยทีเดียว แม้จะไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัย แต่เก่งการบ้านการเรือน ดูแลครอบครัว ดูแลน้องๆ แทนแม่ที่เสียชีวิต ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ดี ผู้ชายคนใดได้ไปเป็นภรรยาก็คงสบายใจ”

(คุณชายพุมิภัทร, 2544, 26)

จากข้อความตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงการที่สังคมได้สร้างเงื่อนไขให้กับผู้หญิงด้วยคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือน หากผู้หญิงคนใดที่มีคุณสมบัตินี้ก็จะได้รับการยกย่อง และได้รับคำชื่นชมจากผู้คนในสังคม แต่การสร้างคุณค่าดังกล่าวมักมีเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายมาเป็นสิ่งสนองตอบการสร้างคุณค่าของพวกเธอ ดังประโยคที่ว่า “แม้จะไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัย แต่เก่งการบ้านการเรือน ดูแลครอบครัว ดูแลน้องๆ แทนแม่ที่เสียชีวิต ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ดี ผู้ชายคนใดได้ไปเป็นภรรยาก็คงสบายใจ” ข้อความนี้เป็นการยกย่องผู้หญิงที่มีคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือน โดยได้ยกสถานภาพเพศชายมาสร้างคุณค่าให้กับผู้หญิงมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความชอบธรรมไปสู่เหตุผลที่ว่า เมื่อผู้ชายคนใดได้ผู้หญิงที่มีคุณสมบัตินี้ไปก็คงสบายใจ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าคุณค่าของผู้หญิงในทัศนคติของย่าอ่อนถูกวัดจากความพึงพอใจของผู้ชายเป็นปัจจัยสำคัญ

ย่าอ่อนจึงเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ยอมรับต่อระบบชายเป็นใหญ่ และได้นำระบบดังกล่าวมาเป็นสิ่งที่วัดคุณค่าในตัวผู้หญิง นับเป็นการยึดติดอยู่กับอำนาจของผู้ชายมากกว่าการสร้างอำนาจของผู้หญิงด้วยตนเอง ย่าอ่อนจึงเป็นผู้หญิงที่ร่วมสนับสนุนฐานความคิดในด้านอำนาจของผู้ชาย และยินยอมกดขี่ผู้หญิงให้มีสภาพที่เป็นรอง และเป็นฝ่ายถูกเลือกมากกว่าเป็นผู้เลือกเอง อีกทั้งย่าอ่อนยังมองเห็นเพียงความต้องการของผู้ชายมากกว่าความต้องการของผู้หญิง ทัศนคติของย่าอ่อนจึงแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศอยู่ในกระบวนทัศน์ของเธอ

ภาพของตัวละครหญิงที่มีลักษณะของแม่ศรีเรือนยังปรากฏในตัวละคร หม่อมหลวงระวีราไพ ที่แม้ชีวิตประจำวันของเธอจะไม่ได้เข้าครัวทำอาหาร เป็นกิจวัตร แต่เมื่อคุณชายธรรธร ชายผู้เป็นที่รักของเธอมายเยี่ยมเยียนที่บ้าน ก็ต้องการทำให้เขาประทับใจ ซึ่งสัญลักษณ์ในการแสดงออกของเธอคือการแสดงคุณสมบัติด้านการเป็นแม่ศรีเรือน ดังตัวอย่าง

กลิ่นแกงคงจะหอมไปจนถึงด้านนอก เพราะเมื่อหม่อมราชวงศ์อาทิตย์รังสี เดินลงจากชั้นสองหลังปลดเครื่องแต่งกาย ก็ตัดสินใจเลยไปในห้องครัวซึ่งอยู่ เรือนไม้ด้านหลังตึก ด้วยรู้จักเด็กรับใช้ในบ้านว่าวันนี้คุณหนูลงครัวเองเขา ก็ยกไปพักทาย

“กลิ่นหอมจริง แบบนี้ถึงจะสมเป็นกุลสตรีไทย” คุณชายเอ่ย เย้าบุตรสาวคนเดียวที่กำลังคนแกงที่หน้าเตาและกำลังตักชิม พอได้ยินเสียงบิดาก็กว้างทัพพีแล้วหันไปยิ้ม

“ลูกสาวของพ่อก็เป็นกุลสตรีไทยนี่คะ เพียงแต่เรียนหนัก งานเยอะ เลยไม่ได้ลงครัวต่างหากล่ะ”

“แค่พี่ชายใหญ่แะมาเยี่ยม ลูกพ่อดึงกับลงครัวเองเชียรวรี”

(คุณชายธรรธร, 2544, 39)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงการที่ หม่อมหลวงระวีราไพ กำลังพยายามสร้างความประทับใจให้ฝ่ายชาย ด้วยการเอาอกเอาใจผ่านการ ทำงานครัว เพื่อให้ผู้ชามองเห็นคุณสมบัติความเป็นกุลสตรีและความเป็น แม่ศรีเรือนของเธอ โดยมีสัญลักษณ์ของการทำอาหารเป็นภาพสะท้อน คุณสมบัติดังกล่าว โดยเฉพาะในคำบรรยายที่กล่าวว่า “แค่พี่ชายใหญ่แะ มาเยี่ยม ลูกพ่อดึงกับลงครัวเองเชียรวรี” ซึ่งเป็นคำบรรยายที่สะท้อนถึงการที่ ผู้หญิงได้พยายามแสดงตัวตน และต้องการการยอมรับ เพื่อให้ฝ่ายชายได้ เห็นถึงคุณสมบัติด้านการเป็นแม่ศรีเรือน

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

สิ่งเหล่านี้คือการที่ผู้หญิงตกเป็นฝ่ายยอมเดินตามเงื่อนไขที่ผู้ชายสร้างขึ้น เพราะผู้หญิงไม่มีอำนาจในการต่อรอง แต่กลับเป็นฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากอำนาจของฝ่ายตรงข้ามแทน กล่าวคือ หม่อมหลวงระวีรำไพ คือผู้หญิงที่ยินยอมให้ระบบชายเป็นใหญ่มาทวงเหนี่ยวและกักขังการแสดงออกของเธอ มากกว่าการแสดงตัวตนผ่านความสามารถที่แท้จริงของตนเอง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า หม่อมหลวงระวีรำไพ ได้เลือกวิธีการแสดงคุณสมบัติด้านการเป็นแม่ศรีเรือนที่เธอคาดการณ์ว่าจะสร้างความประทับใจให้กับฝ่ายชายได้ เหล่านี้เป็นภาพสะท้อนของคุณสมบัติในด้านการเป็นแม่ศรีเรือนว่าเป็นสิ่งที่ครอบงำความคิดของผู้หญิง และยังเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชาย แม้ในทางหนึ่ง หม่อมหลวงระวีรำไพ จะมีความสำนึกว่าการแสดงบทบาทด้านการเป็นแม่ศรีเรือนจะมีเป็นสิ่งที่แสดงคุณค่าและความสามารถในการเป็นตัวเอง แต่ในทางหนึ่งกลับเป็นการนำผู้หญิงไปสู่ความด้อยค่า เพราะอำนาจของผู้ชายนั้นได้กดทับความเป็นปัจเจกของตัวเธอเอง การทำงานครัวหรือการทำอาหารของหม่อมหลวงระวีรำไพจึงเกิดขึ้นโดยมีความรู้สึกตอบรับจากฝ่ายชายเป็นแรงขับเคลื่อนหลัก

บทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนที่สะท้อนผ่านนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ จึงเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของผู้ชายเป็นสำคัญ โดยตัวละครต่างมุ่งแสดงบทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนเพื่อให้ผู้ชายและผู้คนในสังคมเดียวกันเกิดการยอมรับ แม้บทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนของผู้หญิงด้านหนึ่งจะเป็นการแสดงศักยภาพภายใต้พื้นที่ของตน แต่การแสดงศักยภาพดังกล่าวกลับไม่ได้สร้างคุณค่าให้กับตนเองอย่างแท้จริง

2. การถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้หญิงถึงผู้หญิง สะท้อนภาพการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่

ระบบชายเป็นใหญ่ได้ใช้อำนาจในการจำกัดพื้นที่ของผู้หญิง จนทำให้ผู้หญิงมีพื้นที่ในการแสดงออกไม่มากนัก โดยมักถ่ายทอดผ่านการดำเนินกิจกรรม เช่น งานครัว งานบ้านงานเรือน จึงเป็นที่มาของการเป็น “แม่ศรีเรือน” ผ่านแนวคิดและทัศนคติจากผู้หญิงสู่ผู้หญิง โดยผู้หญิงไทยสมัยก่อนจะได้รับ

การถ่ายทอดฝีมือการทำอาหารจากผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงในครอบครัวต่อกันมาเป็นทอดๆ เมื่อยังเป็นเด็กก็เรียนรู้จากการสังเกตและเป็นลูกมือในครัว คอยหยิบจับช่วยเหลือผู้ใหญ่เท่าที่จะทำได้ เมื่อโตขึ้นก็เป็นเวลาที่ต้องลงมือทำอาหารด้วยตนเอง การให้บุตรสาวเข้าครัวตั้งแต่เด็กจึงเป็นการส่งเสริมประสบการณ์งานครัว จนกระทั่งเกิดความชำนาญทำได้คล่องแคล่ว (วราวัชร มหามนตรี, 2557, 26)

การเป็นแม่ศรีเรือนของผู้หญิงจึงเปรียบเสมือนกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้ผู้หญิงได้รับรู้ถึงวิธีการมองโลกผ่านบทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนมาด้วย และได้กลายเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการ “ผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่” ซึ่งแฝงอยู่ในความคิดของผู้หญิง เนื่องจากการเป็น “แม่ศรีเรือน” สำหรับผู้หญิงไทยนั้นมีจุดประสงค์หลักเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้ชายเป็นสำคัญ เมื่อเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้ทัศนคติเหล่านี้ถูกส่งผ่านไปด้วย ดังเช่นเรื่องราวของหม่อมเจ้าหญิงวรรณรสาที่ถูกผู้คนใกล้ชิดปลูกฝังถึงวิธีปฏิบัติตนเพื่อความเหมาะสมกับคู่หมายของเธอมาตั้งแต่เด็ก ดังตัวอย่าง

“อย่าทรงตื่นนะคะท่านหญิง ดูโน้น ท่านชายทัศนทรงวิ่งมาโน้นแล้ว เห็นท่านหญิงแฉ่วทรงองแฉ่วก็ไม่วอมเสกสมรสด้วยพอดี

“ทรงขยันเรียนร้อยมาล้นนะเพคะท่านหญิง เพราะโตขึ้นท่านหญิงจะต้องเป็นคู่หมั้นของท่านชายทัศน ถ้าทรงร้อยพวงมาลัยไม่เป็นล่ะแย่เลย”

หล่อนได้ยินอะไรทำนองนี้ตลอดจนกลายเป็นความเคียด

(คุณชายปารุจ, 2554, 24)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นการถ่ายทอดความคิดจากผู้หญิงสู่ผู้หญิงที่มาในรูปแบบของการอบรมสั่งสอน และการปลูกฝังให้ผู้หญิงต้องมีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย ที่สำคัญยังต้องเป็นงานบ้านงานครัว หรือมีความเป็นแม่ศรีเรือน

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

เพื่อให้ผู้ชายพึงพอใจในคุณสมบัติและความเพียบพร้อมของตัวผู้หญิงเอง ซึ่งองค์ความรู้ที่ผู้หญิงถ่ายทอดถึงกันนั้นมีหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อรวมอยู่ในชุดความรู้ด้วย และต้องยอมรับว่าการที่ผู้หญิงถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ใหกันก็เพื่อสืบสานแนวคิดเหล่านั้นให้คงอยู่ ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นตามธรรมชาติแล้วจะมีใช่การถ่ายทอดเพียงประสบการณ์และวิชาการเพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการถ่ายทอดทัศนคติไปพร้อมกัน ดังเช่นประโยคที่กล่าวว่า “ทรงขยันเรียนร้อยมาลัยนะเพคะท่านหญิง เพราะโตขึ้นท่านหญิงจะต้องเป็นคู่หมั้นของท่านชายทัศน” สะท้อนให้เห็นถึงการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่ว่า ผู้พูดยินยอมเดินตามความต้องการผู้ชาย ถูกระบบชายเป็นใหญ่เข้าครอบงำความคิด และได้ใช้พื้นที่นี้ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง โดยการปลูกฝังให้หม่อมเจ้าหญิงวรรณรสาต้องเรียนร้อยมาลัย มีเหตุผลหลักคือให้ผู้หญิงดิ้นรนเพื่อสร้างความเหมาะสมให้คู่ควรกับผู้ชาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้พูดได้ปลูกฝังให้ผู้หญิงยินยอมเป็นวัตถุที่ครอบครองได้โดยความต้องการของผู้ชาย

นอกจากนี้การปลูกฝังดังตัวอย่างข้างต้นยังมีลักษณะของการ “บังคับ” ให้เกิดการรับรู้และเชื่อในเหตุผลดังกล่าวด้วยความเคยชิน เปรียบเสมือนการสถาปนาวาทกรรมชายเป็นใหญ่ให้คงอยู่ผ่านอำนาจหน้าที่ที่ตนเองมีสิทธิสั่งสอน และปลูกฝังผู้อื่นได้ ขณะเดียวกันในประโยคที่กล่าวว่า “ถ้าทรงร้อยพวงมาลัยไม่เป็นล่ะแย่เลย” ยังเป็นการสร้างองค์ความรู้เรื่องในเรื่องเพศ เพื่อตอกย้ำว่าการที่ผู้หญิงไม่มีความเป็นแม่ศรีเรือนนั้นเป็นพฤติกรรมในแง่ลบและอาจถูกสังคมวิพากษ์วิจารณ์ได้

กรองแก้ว เป็นผู้หญิงที่จัดอยู่ในชนชั้นสามัญชน ซึ่งถือเป็นตัวแทนของผู้หญิงในอีกด้านหนึ่ง ที่ยังคงได้รับองค์ความรู้ในศาสนงานบ้านงานครัวจากผู้หญิงถึงผู้หญิงเช่นเดียวกัน โดยในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพได้สร้างพื้นที่ในการมอบองค์ความรู้นี้เป็นพื้นที่ของแม่สู่ลูก ดังตัวอย่าง

“สิ่งสำคัญที่สุดในการทำแสร้งว่าก็คือการย่างกุ้งให้พอดี หากหล่อนอย่างสูงเกินไปจะทำให้แข็งเกินไปไม่อร่อย ให้อูที่สี่ ถ้าได้สี่ประมาณนี้ก็แสดงว่าใช้ได้ ไหนหยิบผักที่แกะสลักเอาไว้มาดุนน้อยซี” กรองแก้วหยิบถาดผักแกะสลักมายื่นให้ ย่าอ่อนทอดสายตามองทั้งตั่งแถว มะเขือ ถั่วฝักยาวที่ทำไว้อย่างงดงามราวกับขาวว้างแท้ๆ “ทำได้สายนะหัดมานานหรือยัง”

“สมัยก่อนตอนคุณแม่ของแกวยังอยู่ชอบให้ช่วยคะ เวลามีคนมาจ้างทำไปถวายพระแม่ก็จะสลักให้สวยอย่างนี้ แก้วแค่เป็นลูกมือ”

“แม่ของหล่อนนี่สอนดีนะ เป็นลูกผู้หญิงต้องเก่งการเรือน ต่อไปจะได้ปรนนิบัติสามี”

(คุนชายพุฒิกัทร, 2544, 347)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ด้านงานเรือนที่เป็นส่วนสร้างให้เกิดภาพของผู้หญิงที่มีความเป็นแม่ศรีเรือน โดยองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในครอบครัวและถูกถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์แบบระบบครอบครัว นั่นคือการสืบทอดจากแม่สู่ลูก โดยเป็นลักษณะของความใกล้ชิดที่ทำให้องค์ความรู้ถูกถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่ง ซึ่งจากตัวอย่างที่ยกมานี้ ลักษณะการเป็นแม่ศรีเรือนเกิดจากความจำเป็นในการทำมาหาเลี้ยงชีพของชนชั้นสามัญชน ที่ต้องดิ้นรนในการทำมาหากินในทางใดทางหนึ่งเพื่อความอยู่รอด ซึ่งแม่ของกรองแก้วก็ได้ใช้วิชาความรู้และความสามารถด้านงานครัวของตนถ่ายทอดความรู้นี้ไปสู่ผู้เป็นลูก ส่วนหนึ่งอาจเพื่อให้ลูกได้มีวิชาในการทำมาหาเลี้ยงชีพสืบทอดไป แต่ขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดความรู้อันเป็นพื้นที่ของผู้หญิง เพื่อสืบทอดเจตนาธรรมณ์บางอย่างในพื้นที่ของผู้หญิงด้วยกันเอง ซึ่งแนวคิดนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของย่าอ่อนที่เดิมทีมีความรู้ลึกในด้านลบต่อกรองแก้ว แต่เธอกลับยินยอมถ่ายทอดความรู้ด้านงานครัวให้ ในข้อความว่า “สิ่งสำคัญที่สุดในการทำแสร้งว่าก็คือการย่างกุ้งให้พอดี หากหล่อนอย่าง

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

สูงเกินไปจะทำให้แข็งเกินไปไม่อร่อย ให้อูที่สี่ ถ้าได้สี่ประมาณนี้ก็แสดงว่า ไข่ได้” แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดความรู้ด้านงานบ้านงานเรือน เพื่อให้ผู้หญิงมีภาพลักษณ์ของความเป็นแม่ศรีเรือน ได้ก้าวข้ามพรมแดนทางด้านความสัมพันธ์ แต่เป็นการร่วมมือกันในลักษณะของการ “สร้าง” และการ “สืบทอด” องค์ความรู้ในพื้นที่ของผู้หญิงต่อไป

ภาพสะท้อนอีกด้านหนึ่งที่พบได้จากการสืบทอดองค์ความรู้รูปแบบการเป็นแม่ศรีเรือนในครั้งนี้ พบว่าผู้หญิงยังคงถูกกดดันให้เน้นหน้าที่ในงานบ้านงานครัว มากกว่าการทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตในสังคมภายนอก โดยไม่สามารถปลดแอกตนเองไปสู่การสร้างคุณค่าในตัวตนที่แท้จริงได้ เพราะจากประโยคของย่าอ่อนที่กล่าวว่า “แม่ของหล่อนนี่สอนดีนะ เป็นลูกผู้หญิงต้องเก่ง การเรือน ต่อไปจะได้ปรนนิบัติสามี” แสดงให้เห็นว่าย่าอ่อนเองคือผู้ที่คุมกฎให้ระบบขายเป็นใหญ่ยังคงอยู่ และเธอพร้อมสถาปนาระบบนี้ให้สั่งสมอยู่ในความคิดของผู้หญิงที่เธอมีอำนาจเหนือกว่า ผ่านการอบรมสั่งสอน ปลุกฝังหรือการยกย่องชมเชย ให้ผู้หญิงภูมิใจที่ตนเองสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ชายได้ แสดงให้เห็นว่าทัศนคติของย่าอ่อนคือสิ่งที่ผูกมัดให้ผู้หญิงต้องปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อฝ่ายชาย และเป็นการจัดระเบียบสังคมให้อยู่ภายใต้ระบบขายเป็นชายเป็นใหญ่ อีกทั้งคุณค่าและความสำคัญของผู้หญิงยังขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนที่มีต่อผู้ชาย ผู้หญิงจึงกลายเป็นเพียงเครื่องมือหรือส่วนประกอบหนึ่งที่เข้าไปเติมเต็มความเพียบพร้อมสมบูรณ์ให้กับชีวิตผู้ชายเท่านั้น

ดังนั้นทัศนคติของย่าอ่อนที่ถ่ายทอดไปสู่รองแก้ว จึงเปรียบเสมือนการสั่งสมองค์ความรู้ในด้านการเรือนเพื่อต่อยอดสู่อุดมการณ์ขายเป็นใหญ่ เป็นการกดขี่ที่แทรกซึมผ่านระบบความคิดจากผู้หญิงสู่ผู้หญิง และเมื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ชุดนี้ได้ถูกเผยแพร่ไปสู่บุคคลอื่น จึงยังเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมขายเป็นใหญ่ ทั้งในส่วนที่ปรากฏชัดเจนและในส่วนที่แฝงเร้นอยู่ในทัศนคติของผู้หญิง

3. “แม่ศรีเรือน” จากคุณสมบัติสู่คุณค่าของผู้หญิง

การที่ผู้หญิงถูกจำกัดกรอบในการแสดงตัวตนให้อยู่ในพื้นที่ที่ผู้ชายเป็นผู้กำหนด ทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาคือผู้หญิงได้สร้างคุณค่าของตนเองในพื้นที่ที่พวกเขาสามารถทำได้ ทางหนึ่งภาพดังกล่าวสะท้อนการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่ยังกดทับให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในกรอบอย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ในอีกทางหนึ่งภาพดังกล่าวก็สะท้อนการพยายามต่อสู้กับการ “กดขี่” และการไม่ยินยอมถูกลดคุณค่าในความเป็นมนุษย์ โดยเลือกที่จะเชิดชูคุณค่าตนเองเพื่อให้เกิดศักดิ์ศรี และคุณค่าในพื้นที่ของตนเองอันนำมาซึ่งความอยู่รอด เช่น คุณค่าแม่ศรีเรือนในด้านเศรษฐกิจ โดยเกิดจากการที่ผู้หญิงต้องฝึกการบ้านการเรือนจนมีทักษะชำนาญ แม้ด้านหนึ่งทักษะดังกล่าวจะมีขึ้นเพื่อเป็นการเตรียมการให้ผู้หญิงทำหน้าที่แม่และภรรยาที่ดี ซึ่งเป็นบทบาทที่ส่งเสริมให้ผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง อีกด้านหนึ่งทักษะดังกล่าวก็สามารถแปรเปลี่ยนเป็นวิชาชีพเมื่อได้รับการฝึกฝนจนเกิดความเชี่ยวชาญ เช่น การทำงานบ้านการเรือน การทำความสะอาด การทำครัว การทำอาหาร การทำงานฝีมือ การงานประดิษฐ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่เกิดจากการฝึกฝนจนกลายเป็นความเชี่ยวชาญ ซึ่งมีคุณค่าในด้านเศรษฐกิจดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ทุกคนรู้ว่า นับตั้งแต่โรงงานทอผ้าของหม่อมราชวงศ์เทวพันธ์ ขาดทุนติดต่อกันนานหลายปี แต่ก็ไม่ยอมเลิกกิจการ เธอจึงตัดสินใจแบ่งขายที่ดินส่วนหนึ่งของบ้านไฟ เพื่อนำเงินมาเปิดกิจการร้านขายขนมไทยเล็กๆ หน้าบ้านและรับจ้างร้อยพวงมาลัย บายศรี ทุกอย่างเท่าที่เธอจะทำได้”

(คุณชายธรราร, 2544, 49)

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

จากตัวอย่างบอกเล่าถึงการที่หม่อมหลวงเกษราได้นำความสามารถที่เกิดจากการเป็นแม่ศรีเรือนมาใช้ในด้านเศรษฐกิจเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว กวักกุดทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นการใช้ประโยชน์จากการแม่ศรีเรือนมาสู่คุณค่าทางเศรษฐกิจเพื่อหาเลี้ยงชีพ และเป็นเงินทุนหมุนเวียนที่เธอสามารถดูแลทุกชีวิตในครอบครัวของเธอได้ สิ่งเหล่านี้สะท้อนภาพความแข็งแกร่งของผู้หญิงที่ไม่ยอมให้ตนเองและครอบครัวต้องมีชีวิตที่ยากลำบาก และได้ใช้ความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์

นอกจากนี้ยังพบตัวอย่างที่สะท้อนถึงการใช้ทักษะวิชาและการเป็นแม่ศรีเรือนมาสู่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงเกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง แต่ในมุมหนึ่งกลับสะท้อนภาพการจำกัดรอบความคิดให้กับผู้หญิง ดังตัวอย่าง

“ใช่ค่ะ ตอนกลางวันแม่จะสอนหนังสือ ตกเย็นก็ทำขนม เป็นรายได้เสริมของครอบครัวค่ะ เราสามคนฐานะไม่ค่อยดีนัก ถ้ามีอันไหนที่ทำแล้วจะช่วยให้มีเงินก็ทำหมด อย่างพ่อของแกว่นอกเวลากลับจ้างถางหญ้า ช่วยชาวบ้านเก็บผลไม้ ส่วนแกว่นก็ทำงานบ้านด้วยค่ะ แต่ถ้าวินโหมมีงานบุญก็จะทำอาหารหรือขนมไปช่วยที่วัดบ้าง”

“แม่ฉันก็ชอบจะ ฉันเองก็ได้ฝีมือมาจากแม่นี่ละ ตอนเด็กๆ ก็เบื่อเหมือนกัน แต่พอโตแล้วถึงได้รู้ว่ามันทำให้เรามีวิชาติดตัว”

เกษราอมยิ้มชีวิตของหล่อนกับกรองแกว่นคล้ายๆ กัน ต่างฝ่ายต่างทำเพื่อครอบครัว”

(คุณชายพุฒิภัทร, 2544, 214)

จากตัวอย่างเล่าถึงการที่หม่อมหลวงเกษราและกรองแกว่น ได้ใช้ทักษะที่สืบทอดจากคุณสมบัตการเป็นแม่ศรีเรือนมาใช้เพื่อหาเลี้ยงชีพในยามวิกฤต โดยในวัยเด็กทั้งคู่ต่างไม่ชอบเรียนรู้งานบ้านงานเรือน สะท้อนให้เห็นถึงภาวะที่พวกเธอถูกตีกรอบมาตั้งแต่วัยเด็ก ให้ต้องปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่เห็นสมควรเท่านั้น นอกจากนี้ยังแฝงเร้นระบบชายเป็นใหญ่ที่ฝังรากอยู่ในวิถีคิด

ว่า หากผู้หญิงเรียนรู้วิชาการเป็นแม่ศรีเรือนไว้ก็จะส่งผลให้ได้รับวิชาติดตัว ไม่ตกระกำล่ำบากในภายภาคหน้า ซึ่งสิ่งนี้เป็นภาพสะท้อนที่กดทับความสามารถของผู้หญิงไม่ให้ก้าวไปสู่สาขาวิชาชีพด้านอื่นนอกจากการทำงานบ้านงานครัว

ทั้งนี้ ทักษะที่ได้รับจากการเป็นแม่ศรีเรือนจะไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจใดๆ หากวัฒนธรรมคตินี้การเป็นแม่ศรีเรือน และการให้คุณค่าในทางฝีมือต่างๆ นั้นไม่มีความแข็งแรงพอ หรือไม่มีคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้พื้นฐานความคิดในการเป็นแม่ศรีเรือนจะมีรากฐานของระบบชายเป็นใหญ่เป็นแรงขับเคลื่อน แต่ความเป็นพลวัตของแม่ศรีเรือนก็ทำให้ผู้หญิงสร้างคุณค่าของตนเองขึ้นมาได้ในทางหนึ่ง เพราะสังคมก็ได้ยกย่องผู้หญิงที่มีคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือนร่วมด้วย จึงกลายเป็นการผลิตซ้ำว่าททรมชายเป็นใหญ่ แต่ก็สร้างคุณค่าย้อนกลับมาให้แม่ศรีเรือนในทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดได้อีกด้วย แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจดังกล่าวอาจเกิดจากการให้คุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นสิ่งชักจูงใจให้ผู้หญิงยึดมั่นและคงไว้ซึ่งความเป็นแม่ศรีเรือน กลายเป็นมาตรการทางเศรษฐกิจในแบบจารีตเพื่อกดขี่ผู้หญิงให้อยู่ในกรอบ และยอมรับการส่งต่อคุณสมบัติการเป็นแม่ศรีเรือนจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการผลิตซ้ำการเป็นแม่ศรีเรือนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

บทสรุป

ในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ พบภาพผู้หญิงกับการเป็น “แม่ศรีเรือน” ใน 3 รูปแบบคือ การขับเคลื่อนความเป็นแม่ศรีเรือนด้วยระบบชายเป็นใหญ่ ความเป็นแม่ศรีเรือนจากผู้หญิงถึงผู้หญิง การเชิดชูคุณค่าของผู้หญิงผ่านการเป็นแม่ศรีเรือน และทัศนคติเปลี่ยนได้ด้วยปลายจวัก ซึ่งสามารถสรุปในแต่ละหัวข้อดังนี้

การขับเคลื่อนความเป็นแม่ศรีเรือนด้วยระบบชายเป็นใหญ่ พบว่า บังจายในการแสดงออกของผู้หญิงยังเป็นการทำไปเพื่อสนองความต้องการของผู้ชายเป็นสำคัญ ผู้หญิงยังถูกคาดหวังให้เป็นแม่ เป็นภรรยา และเป็นลูกสาวภายใต้

ภาพสะท้อน “แม่ศรีเรือน” ในนวนิยายชุด สุภาพบุรุษจุฑาเทพ

กรอบความคิดของระบบชายเป็นใหญ่ที่ฝังรากอยู่ในกระบวนการความคิดของผู้คนมาเป็นเวลานาน โดยปรากฏผ่านทัศนคติของขุนชายพุดมีภักทรที่ต้องการภรรยาที่มีความเป็นแม่ศรีเรือนมาปรนนิบัติดูแลตน โดยส่วนหนึ่งอนุมานได้ถึงผู้อบรมเลี้ยงดูเขามาตั้งแต่เด็กอย่าง ย่าอ่อน ที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าผู้หญิงต้องเป็นแม่ศรีเรือนเพื่อปรนนิบัติผู้ชาย ขณะเดียวกัน หม่อมหลวงระวีรำไพ ก็เป็นอีกตัวละครหนึ่งที่แสดงความเป็นแม่ศรีเรือนผ่านงานครัว เพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ชายหนุ่มที่เธอชื่นชอบ สิ่งนี้สะท้อนภาพว่าแม่ผู้หญิงจะพยายามสร้างคุณค่าของตนให้ลึกลงจากระบบดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าบทบาทการเป็นแม่ศรีเรือนในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ ยังไม่สามารถสร้างคุณค่าที่แท้จริงของตนเองได้ เพราะคุณค่าของผู้หญิงยังคงถูกประกอบสร้างจากความคาดหวังของผู้ชาย ผ่านการอบรมสั่งสอน คตินิยม ความเชื่อ และโครงสร้างทางสังคม ซึ่งได้กลายเป็นสิ่งย้อนแย้งของสังคมทางหนึ่งว่า ในขณะที่ยุคสมัยดำเนินผ่านไป แม่ภาพของผู้หญิงเริ่มถูกพัฒนาและประกอบสร้างให้มีตัวตนที่ชัดเจน มีความก้าวหน้า และมีบทบาทที่ทัดเทียมกับผู้ชาย แต่คุณค่าของผู้หญิงในด้านความเป็นแม่ศรีเรือนนั้น ยังคงเป็นการสร้างอำนาจบนพื้นที่ที่อยู่อาศัยโดยมีบริบทหรือทัศนคติของสังคมแบบชายเป็นใหญ่เป็นตัวขับเคลื่อน

ความเป็นแม่ศรีเรือนจากผู้หญิงถึงผู้หญิง พบว่า เมื่อพื้นที่ของผู้หญิงในอดีตถูกจำกัดแค่ในบ้านเรือน หรือในครัว ทำให้พวกเธอได้แสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ จนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญในพื้นที่หลักของตนเอง อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และความรู้ในงานบ้านงานครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนเองต้องประสบพบเจออยู่ทุกวัน และกลายเป็นความ “เชี่ยวชาญ” อันเกิดจากความ “เคยชิน” ในหน้าที่ของตนเอง และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ให้แก่ผู้อื่น เป็นการร่วมมือกันในลักษณะของการ “สร้าง” และการ “สืบทอด” องค์ความรู้ในพื้นที่ของผู้หญิง แต่การถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านหนึ่งกลับเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่ เพราะทัศนคติของผู้หญิงยังคง

ต้องการเป็นแม่ศรีเรือนเพื่อให้ตนเองมีความเหมาะสม เพียบพร้อม และคู่ควรกับผู้ชาย หรือเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการครองเรือน การอบรมสั่งสอนใดๆ ของผู้หญิงในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพ จึงแฝงไว้ด้วยทัศนคติที่ผู้ยินยอมจำนนต่อระบบชายเป็นใหญ่ และยินยอมสถาปนาผู้ชายให้อยู่เหนือตนเอง เพราะต้องทำสิ่งต่างๆ เพื่อความพึงพอใจของผู้ชาย ทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้หญิงเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่อย่างต่อเนื่อง

“แม่ศรีเรือน” จากคุณสมบัติสู่คุณค่าของผู้หญิง พบว่า ในแง่มุมหนึ่งเมื่อระบบชายเป็นใหญ่ได้เป็นรากฐานอยู่ในวิถีคิดและการดำเนินชีวิตของผู้หญิง แต่ต้องยอมรับว่าในทางสังคม ผู้หญิง และผู้ชายเองต่างก็ได้ยกย่องผู้หญิงที่มีคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือนว่ามีความเพียบพร้อม ซึ่งผู้หญิงก็ได้ใช้ผลประโยชน์จากการเป็นแม่ศรีเรือนนี้เองในการเชิดชูคุณค่าตนเองเพื่อให้เกิดศักดิ์ศรี และคุณค่าในพื้นทีของตนเองอันนำมาซึ่งความอยู่รอด เช่นคุณค่าแม่ศรีเรือนในด้านเศรษฐกิจ โดยเกิดจากการที่ผู้หญิงต้องฝึกการบ้านงานเรือนจนมีทักษะชำนาญ และได้ใช้ทักษะนั้นในการทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว เรียกว่าใช้ประโยชน์จากคุณสมบัติของการเป็นแม่ศรีเรือนมาสร้างคุณค่าให้กับตนเอง สะท้อนการพยายามต่อสู้กับการ “กดขี่” และการไม่ยินยอมถูกลดคุณค่าในความเป็นมนุษย์

ทั้งหมดนี้จึงเป็นภาพสะท้อนด้านการเป็นแม่ศรีเรือนของผู้หญิงในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจุฑาเทพว่าเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับสังคมไทยในอดีต ที่บ่งบอกภาพของการเป็นแม่ศรีเรือนว่าเกิดจากระบบชายเป็นใหญ่ และได้ผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่อย่างต่อเนื่อง แต่ขณะเดียวกันผู้หญิงก็ได้ใช้ประโยชน์จากคุณสมบัติการเป็นแม่ศรีเรือนมาสร้างคุณค่าในตนเอง จนเกิดเป็นการยอมรับ การยกย่องให้เกียรติ จนสามารถเปลี่ยนภาพความอคติต่อบุคคลได้

เอกสารอ้างอิง

- แก้แค้น. (2544). *คุณชายพุมิภัทร*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ชาติชาย มุกสง. (2558). จากแม่ศรีเรือนถึงแม่บ้านทันสมัย : การต่อสู้ทางศีลธรรมผ่านแม่บ้านหลังปฏิวัติ 2475 ถึงทศวรรษ 2500. *ชุมนุมทางอินโดจีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปริทัศน์*, 4 (7), 95-113.
- ช่อนกลิ่น. (2544). *คุณชายรัชชานนท์*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ณัฐจิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ. (2540). *บทบาทและการแบ่งงานระหว่างชายหญิงในชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาสตรี*. ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณารา. (2544). *คุณชายธราธร*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2545). บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยในประวัติศาสตร์. *ศิลปวัฒนธรรม*, 23 (7), 62-70.
- แพรวนัฐ. (2544). *คุณชายรณพีร์*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- มาโนชญ์ มุลทรัพย์. (2555). การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453). ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ร่วมแก้ว. (2544). *คุณชายปวรจุจ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่: ประวัติศาสตร์สังคมไทย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิวินท์ อุดลยพิเชษฐ. (2544). *สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.